

Gènere i repertori baladístic en l'*Obra del Cançoner Popular de Catalunya* (1921-1936)¹

Gianni Ginesi

Resumen. *Género y repertorio baladístico en la Obra del Cançoner Popular de Catalunya (1921-1936)*

Análisis del rol masculino y femenino del repertorio de baladas de la *Obra del Cançoner Popular de Catalunya*, publicado en dos etapas: 1928-1929 y 1996-1998, que representa un total de 21 memorias de las misiones de investigación desarrolladas entre 1921 y 1936. El autor acompaña su análisis con dos gráficos de los informantes de la Cataluña oriental y de la occidental, así como del resto de los *Països Catalans*. (F.B.B.)

Résumé. *Genre et répertoire de ballades dans l'œuvre intitulée Obra del Cançoner Popular de Catalunya 1921-1936. [Recueil de chansons populaires de Catalogne]*

Analyse du rôle masculin et féminin dans le répertoire de ballades de l'*Obra del Cançoner Popular de Catalunya*, publié en deux étapes : 1928-1929 et 1996-1998, représentant au total 21 mémoires des missions de recherche entreprises entre 1921 et 1936. L'auteur accompagne son analyse de deux graphiques réalisés par des rapporteurs de la Catalogne Orientale et Occidentale, ainsi que du reste des *Pays Catalans*. (F.B.B.)

Abstract. *Gender and the Repertoire of Ballads in the Obra del Cançoner Popular de Catalunya (1921-1936)*

This is an analysis of the masculine and feminine roles in the repertoire of ballads in l'*Obra del Cançoner Popular de Catalunya*, published in two stages: 1928-1929 and 1996-1998, representing a total of 21 reports of research missions undertaken between 1921 and 1936. The author accompanies the analysis with two graphs of the informants from east and west Catalonia and the other *Països Catalans*. (F.B.B.)

1. Aquest estudi és part del treball de recerca «Balada popular i gènere» realitzat en col·laboració amb el Grup de Recerca Folklorica d'Osona, i que ha rebut una subvenció del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

Zusammenfassung. *Genre und Balladen-Repertoire in Obra del Cançoner Popular de Catalunya (1921-1936)*

Analyse des männlichen und weiblichen Rolle des Balladen-Repertoires von *Obra del Cançoner Popular de Catalunya*, veröffentlicht in zwei Zeitabschnitten: 1928-1929 und 1996-1998, die insgesamt 21 Abhandlungen der zwischen 1921 und 1936 entwickelten Untersuchungsaufträge darstellt. Der Verfasser legt seiner Analyse zwei Grafiken der Informanten von Ost- und von Westkatalonien bei, sowie der restlichen *Països Catalans* (*Katalanischen Ländern*). (F.B.B.)

La constitució de l'*Obra del Cançoner Popular de Catalunya* (d'ara en endavant indicat com OCPC) el 1921 responia a la voluntat de crear una institució dedicada a la conservació i l'estudi de les cançons tradicionals catalanes. Per poder assolir aquest objectiu es promogué directament la cerca i recollida dels materials tradicionals que eren posteriorment estudiats i, després de l'oportunitat, publicats amb la finalitat d'arribar a constituir el gran *Cançoner Popular de Catalunya*. Per a la recollida dels materials cançonístics es crearen les «missions de recerca», uns viatges que un equip d'investigació format per almeny dues persones realitzaven a diversos indrets dels Països Catalans amb l'objectiu específic de recollir les expressions més «pures» de les cançons catalanes. Des de la seva constitució i fins a l'any 1936, quan l'OCPC tanca la seva activitat amb motiu de la Guerra Civil, foren organitzades seixanta-cinc missions de recerca². Fins a l'actualitat s'han publicat els resultats de vint-i-una missions en els vuit volums dels «Materials» editats entre 1928 i 1998 (tres abans de la Guerra Civil i els altres a partir de l'any 1993). Cada publicació presenta els diaris de viatge i una selecció de les cançons recollides durant la missió.

Aquests materials publicats són l'objecte de la nostra anàlisi des d'una perspectiva dels estudis de gènere, en aquest cas sobre el gènere dels informants en el sentit de femení i masculí. Aquest enfocament ofereix la possibilitat de poder veure des d'una altra perspectiva els rols culturals que desenvolupen els membres d'una comunitat i, en el nostre cas, en relació a les balades tradicionals³. Aquest repertori, que és una part del gran grup de cançons liriconarratives, és difós a tot Europa i és considerat generalment un repertori de pertinença femenina, i és interessant veure si també a Catalunya es respecta aquesta tendència. Una raó important per fer aquest estudi sobre els materials de l'OCPC rau en el fet que cobreixen bona part del territori català, encara que ens proporcionen una visió general i d'un determinat moment històric. I també és important recordar que el repertori baladístic tenia un interès molt gran

2. L'any 1940 Palmira Jaquetti dugué a terme una *missió de recerca* a nom de l'OCPC però amb un caràcter totalment voluntari i sense el suport de l'institució (cfr. *Obra del Cançoner Popular de Catalunya*, vol. IV).
3. Per a una definició de «Balada tradicional» cfr. *Gran Enciclopèdia de la Música*, 1999.

per als investigadors de l'OCPC, que consideraven aquestes cançons com una de les formes musicals més importants del món tradicional i on es podia reconèixer l'essència catalana. Aquesta importància atorgada a les balades és prou comentada en els diaris de les missions de recerca, i també és evident en el conjunt dels materials publicats en molts casos amb més d'un 20% de balades tradicionals.

Els resultats de la nostra anàlisi (més detallats a l'apèndix) presenten dues àrees determinades: la primera es pot identificar amb l'àrea de les comarques del Berguedà, la Garrotxa, Osona, la Selva, el Gironès i el Baix Empordà, i la segona inclou les comarques de la Catalunya occidental i la resta dels Països Catalans. Aquesta última àrea confirma la tendència general de les dones com a principals informants (i intèrprets) de balades, però a la part de la Catalunya oriental els informants masculins arriben a ser un nombre molt més elevat: el mateix que les dones. Això ens indica que en aquesta àrea també els homes «posseeixen» el repertori baladístic i que és part habitual de les seves pràctiques interpretatives. Aquí els homes assumeixen un rol més actiu en la pràctica executiva de les balades, i s'afermen com a «dipositaris» d'aquesta tradició al mateix nivell d'importància de les dones. Aquesta situació es reflecteix també en els processos de transmissió de les balades, que és desenvolupat de la mateixa manera pels individus dels dos sexes.

Si per a alguns investigadors les balades representen uns «models de conductes» en forma simbòlica⁴ que suggereixen a les dones unes maneres de comportar-se davant de determinats esdeveniments de la vida, com s'ha d'interpretar un resultat d'aquest tipus? És evident que no ens trobem davant d'una situació totalment oposada, amb els homes que fan totalment «propi» aquest repertori, sinó en una situació on hi ha un major equilibri cultural entre els dos sexes i es comparteix un determinat repertori cançonístic: és un resultat que posa homes i dones al mateix nivell.

Un element que potser ens ajudi a comprendre una mica millor aquesta situació és la presència d'elements que ens indiquen la probable creació d'una ulterior separació dins del mateix repertori baladístic, amb una diferenciació més subtil entre les balades que tenen uns models de conducta molt evidents i fàcilment relacionables amb uns determinats comportaments culturals importants per a la comunitat femenina, i altres que presenten un model diferent o no gaire definit. Així una balada que presenti uns forts patrons de conducta femenina (com és el cas de *Delgadita* que prohibeix simbòlicament l'incest) molt difícilment serà part del repertori «actiu» dels informants masculins. De la mateixa manera una balada amb connotacions masculines és més difícil trobar-la interpretada per una dona.

Encara que els materials publicats de l'OCPC no es poden considerar exhaustius per a una anàlisi més profunda i detallada, són més que suficients per indicar-nos la presència de les dues pràctiques executives de les balades tradicionals a Catalunya. Uns resultats que en part coincideixen amb la situació

4. Cfr. MAGRINI 1995.

més freqüent a Europa d'una forta presència femenina, però al mateix temps ressalten la presència d'una rica pràctica local de baladística masculina i amb les característiques pròpies de la figura del «narrador» de cançons.

APÈNDIX

1. Taula dels informants de la Catalunya oriental

El major nombre de balades respecte als informants s'explica amb el fet que alguns d'ells han cantat més d'una cançó.

Codi missió	Tipus d'informants					
	Nre. balades	Fem.	Masc.	Grup fem.	Grup masc.	Grup mixte
A/1 – La Selva	7	2	3			
B/1 – El Berguedà	6	2	3			
D/2 – El Gironès	18	6	4		1	
G/3 – La Garrotxa	17	6	5			
N/6 – La Garrotxa*	9	4				
R/7 – El Baix Empordà	3		1			

* Aquest resultat diferent probablement es deu al fet que el principal centre visitat en la missió fou la ciutat d'Olot

2. Tabla dels informants de la Catalunya occidental i de la resta dels Països Catalans

El major nombre de balades respecte als informants s'explica amb el fet que alguns d'ells han cantat més d'una cançó.

Codi missió	Tipus d'informants					
	Nre. balades	Fem.	Masc.	Grup fem.	Grup masc.	Grup mixte
B/1 – Solsona	12	10				
C/2 – La Segarra	19	10	3			
E/3 – Concentaina	11	7	1	1	1	
F/3 – La Segarra	10	7				
H/3 – Mallorca	17	8		4		
I/6 – El Vallès	21	8				
L/6 – El Penedès	2	2				
M/6 – L'Urgell	18	14	2			
O/6 – Mallorca	11	2		5		

P/7 – El Pallars	12	8	1	
Q/7 – Mallorca	11	2		5
S/7 – El Pallars	11	10		
T/8 – Mallorca i Menorca	10	6	2	1
T/8 – Menorca	16	9		6
				1

3. Codis de les missions de recerca publicades en els volums «Materials» de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya (1928/1998)

- A/1: LLONGUERES, Joan: vol. I, fascicle II, p. 109-178, Barcelona 1928
- B/1: ANGLÉS, Higiní – BOHIGAS, Pere: vol. I, fascicle II, p. 179-258, Barcelona 1928
- C/2: BARBERÀ, Josep – BOHIGAS, Pere: vol. II, p. 61-167, Barcelona 1928
- D/2: TOMÀS, Joan: vol. II, p. 247-343, Barcelona 1928
- E/3: SANSALVADOR, Just: vol. III, p. 9-88, Barcelona 1929
- F/3: BARBERÀ, Josep – BOHIGAS, Pere: vol. III, p. 89-178, Barcelona 1929
- G/3: TOMÀS, Joan: vol. III, p. 179-290, Barcelona 1929
- H/3: BALTASAR, Samper: vol. III, p. 291-472, Barcelona 1929
- I/6: BARBERÀ Josep – BOHIGAS, Pere: vol. VI, p. 19-78, Barcelona 1996
- L/6: TOMÀS I PARÉS, Joan: vol. VI, p. 79-98, Barcelona 1996
- M/6: JAQUETTI, Palmira: vol. VI, p. 99-232, Barcelona 1996
- N/6: TOMÀS, Joan: vol. VI, p. 233-289, Barcelona 1996
- O/6: SAMPER, Baltasar – CASAS, Josep: vol. VI, p. 291-373, Barcelona 1996
- P/7: JAQUETTI, Palmira: vol. VII, p. 11-136, Barcelona 1997
- Q/7: SAMPER, Baltasar – MOREY, Ramon: vol. VII, p. 137-259, Barcelona 1997
- R/7: JAQUETTI, Palmira: vol. VII, p. 261-300, Barcelona 1997
- S/7: JAQUETTI, Palmira – D'AOUST, Enric: vol. VII, p. 301-423, Barcelona 1997
- T/8: SAMPER, Baltasar: vol. VIII, p. 291-399, Barcelona 1998

Bibliografia

- Gran Enciclopèdia de la Música*. 1999. vol. 1. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- HERDON, Marcia; ZIEGLER, Susanne (eds). 1990. *Music, gender, and culture*. Wilhelmshaven: Florian Noetzel Verlag.
- LEYDI, Roberto. 1991. *L'altra musica*. Milano: Giunti-Ricordi.
- MAGRINI, Tullia. 1995. *Ballad and gender: reconsidering narrative singing in Northern Italy*. «Ethnomusicology OnLine», 1. <<http://research.umbc.edu/eol>>
- Obra del Cançoner Popular de Catalunya*, 1928/1998, «Materials». vol. 1-8, Barcelona.